

Affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie en victimisatie op school

Cursusnaam: Thesis Pedagogische Wetenschappen
Cursuscode: 200600042
Datum: 21 juni 2019
Docent: Marjolijn Vermande
Tweede beoordelaar: Amber de Wilde
Studenten: Rosan Klieverik (5538386)
Emmalie Muller (5714338)

Samenvatting

Het doel van huidig onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de mogelijke voorspellende waarde van zowel de negatieve als positieve affectieve kwaliteit van de relatie tussen ouder en kind en gepest worden op school, ofwel victimisatie. Vanuit het sociaal-ecologische systeemmodel van Bronfenbrenner (1992) worden ouders gezien als belangrijke personen die zowel beschermende- als risicofactoren kunnen vormen voor de ontwikkeling van een kind. Dit blijkt tevens zo te zijn bij het wereldwijd veel voorkomende probleem pesten. Om dit te onderzoeken zijn zelfrapportage vragenlijsten afgenomen bij brugklasleerlingen ($M_{leeftijd} = 12.6$ jaar) van verschillende middelbare scholen in Nederland ($N = 782$). Het concept affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie is gemeten met de Network of Relationship Inventory (NRI) en het concept victimisatie met de PRIMA-pestvragenlijst. Er is bij de hiërarchische regressieanalyse onderscheid gemaakt tussen zowel de positieve als negatieve affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie, waarbij tevens expliciet onderscheid werd gemaakt tussen vader en moeder. In tegenstelling tot de verwachtingen, bleek slechts de negatieve affectieve vader-kind relatie significant, hetgeen betekent dat hoe negatiever de relatie tussen vader en kind, hoe groter de kans dat het kind gepest wordt. Het is van belang in vervolgonderzoek onderscheid tussen vaders en moeders te blijven maken, aangezien deze een verschillende invloed kunnen hebben. Daarnaast is het van belang de focus op beide ouders gelijkwaardiger te maken.

Kernwoorden: victimisatie, positieve ouder-kind relatie, negatieve ouder-kind relatie, brugklasleerlingen

Affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie en victimisatie op school

Het begin van de middelbare school is vaak een spannende periode, waarin kinderen steeds meer afhankelijk worden van hun leeftijdsgenoten (Van der Horst et al., 2016) en sociale status steeds belangrijker wordt (Ojanen, Grönroos, & Salmivalli, 2005). Kinderen komen in een nieuwe klas waarin opnieuw een sociale hiërarchie moet worden vastgesteld (Vermande et al., 2018). Om deze hiërarchie te vormen kunnen kinderen verschillende strategieën gebruiken, waaronder pesten (Pellegrini & Long, 2002). In 2013 kwam uit het ‘Health Behaviour in School-aged Children’ onderzoek dat 7% van de middelbare scholieren aangeeft slachtoffer van pesten te zijn geweest in de eerste vier leerjaren van de middelbare school (De Looze et al., 2014). Hoewel prevalentieschattingen per land verschillen (Reijntjes, Vermande, & Van der Meulen, 2015), wordt pesten algemeen als een wereldwijd veelvoorkomend probleem gezien (World Health Organization, 2012). Pesten wordt gedefinieerd als “een subtype van agressief gedrag, waarbij één of meerdere individuen bij herhaling een betrekkelijk machteloze ander aanvallen, vernederen en/of buitensluiten” (Salmivalli, 2010). Er zijn drie cruciale kenmerken van pesten, namelijk de intentie om te pesten, de herhaling over tijd en het machtsverschil tussen dader en slachtoffer (Salmivalli & Peets, 2009). Er worden meerdere manieren van pesten onderscheiden, waarbij het onderscheid tussen direct pesten (fysiek, verbaal, materieel) en indirect pesten (relationeel, sociaal) het meest wordt gemaakt (Reijntjes et al., 2015). Daarnaast kan pesten ook online gebeuren, hetgeen ‘cyberbullying’ wordt genoemd (Slonje & Smith, 2008).

Slachtoffer zijn van gepest worden heeft vaak negatieve gevolgen voor de sociale en emotionele ontwikkeling van een kind (Moore et al., 2017). Zo hebben kinderen die gepest worden een vergrote kans op het ontwikkelen van zowel internaliserende als externaliserende problemen (Reijntjes, Kamphuis, Prinzie, & Telch, 2010; meta-analyse; Reijntjes et al., 2015; Wolke & Lereya, 2015). Daarnaast hebben deze kinderen vaak een lager zelfvertrouwen (Kvarme, Helseth, Sæteren, & Natvig, 2010) en zijn ze vaak meer sociaal geïsoleerd dan kinderen die niet worden gepest (Dao et al., 2006). Victimisatie, of wel slachtoffer zijn van pesten, heeft dus een negatieve invloed op de ontwikkeling van een kind en kan zelfs gezondheidsproblemen opleveren in de volwassenheid (Wolke, Copeland, Angold, & Costello, 2013). Het is dus van belang dat de risico- en beschermende factoren van victimisatie in kaart worden gebracht, zodat hier in de toekomst op ingespeeld kan worden bij de ontwikkeling van interventies (Cook, Williams, Guerra, Kim, & Sadek, 2010).

De ontwikkeling en het gedrag van een kind zijn het resultaat van de interactie tussen het kind en zijn of haar omgeving (Bronfenbrenner, 1992). In het sociaal-ecologisch systeemmodel beschrijft Bronfenbrenner (1992) vijf systemen die een soort schillen vormen rondom een kind en verschillende invloed hebben op de ontwikkeling. De buitenste schil wordt het chronosysteem genoemd, die betrekking heeft op de tijd waarin een kind leeft en vooral een indirecte invloed uitoefent. De een-na buitenste schil is het macrosysteem en betreft de invloed van de cultuur en maatschappij waarin een kind opgroeit. Dit systeem wordt gevolgd door het exosysteem, waarin zich factoren bevinden die geen directe invloed hebben op het kind, maar waarvan het kind wel de gevolgen merkt, bijvoorbeeld het opleidingsniveau en beroep van ouders. Het mesosysteem beschrijft de interactie tussen verschillende factoren die directe invloed hebben op het kind. Deze afzonderlijke factoren met een directe invloed worden beschreven in de schil die het dichtst bij een kind staat, het microsysteem.

Invloed ouders algemeen

Het microsysteem staat dus het dichtst bij het kind en heeft de meest directe invloed. Tot dit systeem behoren leeftijdsgenoten, school en ouders (Bronfenbrenner, 1992). Deze kunnen zowel risico- als beschermende factoren vormen en dus negatieve of positieve invloed hebben op de ontwikkeling van een kind (Hong & Espelage, 2012). Over het algemeen wordt meer onderzoek gedaan naar de negatieve invloed van ouders dan naar de positieve invloed (Buist, Deković, & Gerris, 2011). Deković en Prinzie (2014) geven in hun handboek een overzicht van de relatie tussen opvoeding en ontwikkeling. Wanneer het opvoedingsgedrag van ouders gekenmerkt wordt door zowel warmte en ondersteuning als autoritatieve controle (uitleg geven en verantwoordelijkheid en zelfstandigheid van het kind erkennen), levert dit in het algemeen de meest positieve ontwikkeling op voor het kind (Deković & Prinzie, 2014). Een voorbeeld hiervan is de positieve invloed op schoolprestaties (Hay & Meldrum, 2010). Daarnaast blijkt een goede hechting tussen ouder en kind de sociaal-emotionele competentie en het cognitief functioneren van het kind te stimuleren (Bowlby, 1969; Ranson & Urichuk, 2008) en versterkt het de kwaliteit van interpersoonlijke relaties van het kind (Malekpour, 2007; Pallini, Baiocco, Schneider, Madigan, & Atkinson, 2014).

Naast deze positieve invloeden van ouders zijn er ook negatieve invloeden. Andersom geldt dat wanneer de opvoeding gekenmerkt wordt door weinig warmte en ondersteuning, dit negatieve gevolgen heeft voor de ontwikkeling van een kind (Chan & Koo, 2010). Zo blijken kinderen van ouders die autoritair opvoeden, hetgeen gekenmerkt wordt door weinig warmte en veel machtsuitoefening, minder zelfvertrouwen te hebben en vaker verdrietig te zijn. Wat betreft hechting

blijkt een onveilige hechting tussen kind en ouders een risicofactor te zijn voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind (Schuengel & Sterkenburg, 2005). Daarnaast vertonen deze kinderen vaak tekorten in empathisch vermogen en sociale vaardigheden, waardoor ze minder goed in staat zijn zich in te leven in en rekening te houden met anderen (Thompson & Gullone, 2008).

Invloed ouders bij victimisatie

Wanneer specifiek gekeken wordt naar gepest worden op school, blijken ouders ook zowel een positieve als negatieve invloed te kunnen hebben. Zo komt uit de meta-analyse van Lereya, Samara en Wolke (2013) dat ouders een beschermende rol hebben wanneer er sprake is van een warme en affectieve relatie met het kind. In deze meta-analyse zijn 70 onderzoeken geanalyseerd, waarbij onderscheid werd gemaakt tussen drie leeftijdsgroepen; vier tot zeven jaar, zeven en een half tot twaalf jaar en ouder dan twaalf. De warme en affectieve relatie wordt versterkt door goede communicatie tussen ouder en kind. Deze bevindingen komen overeen met de omschrijving van de meest gunstige opvoeddimensies zoals hiervoor beschreven door Deković en Prinzie (2014). Ook wanneer ouders de ontwikkeling van sociale vaardigheden en vriendschappen stimuleren blijkt dit een beschermende factor te zijn voor victimisatie (Healy, Sanders, & Iyer, 2015). Daarnaast wordt in de meta-analyse van Ward, Clayton, Barnes en Theule (2018) met bijna 10.000 participanten tussen de negen en zeventien jaar een significant effect gevonden (klein negatief effect; Cohen, 1988) van veilige hechting op victimisatie, waarbij de relatie sterker was bij onderzoeksgroepen met meer blanke participanten. Wanneer er dus sprake is van een veilige hechtingsrelatie tussen ouder en kind, is de kans dat een kind slachtoffer wordt van pesten kleiner (Ward, Clayton, Barnes, & Theule, 2018). Het hebben van een positieve affectieve ouder-kind relatie lijkt dus een beschermende factor te zijn voor victimisatie.

Aan de andere kant blijkt uit onderzoek onder kinderen tussen de tien en twaalf jaar dat wanneer een moeder te beschermend is dit de kans op victimisatie kan vergroten (Georgiou, 2008). Uit andere studies onder kinderen tussen de dertien en vijftien jaar blijkt ook dat wanneer er sprake is van conflicten of (emotionele) mishandeling in het gezin dit bij het kind de kans op victimisatie vergroot (Georgiou & Stavrinides, 2013; Nocentini, Fiorentini, Di Paola, & Menesini, 2018). Deze conflicten in het gezin kunnen bij het kind tevens leiden tot een laag zelfbeeld en angst, hetgeen weer een risicofactor is voor victimisatie (Gómez-Ortiz, Romera, & Ortega-Ruiz, 2016; Reijntjes et al., 2010). Naast conflicten in het gezin blijkt uit een ander onderzoek, onder kinderen rond de veertien jaar, dat er een verband is tussen de kwaliteit van de hechting tussen ouder en kind en victimisatie

(Nikiforou, Georgiou, & Stavrinides, 2013), waarbij een slechtere kwaliteit van de hechtingsrelatie een risicofactor vormt voor victimisatie bij het kind. Uit longitudinaal onderzoek waarbij kinderen vanaf geboorte tot en met vijftien jaar werden gevolgd kwam naar voren dat een gedesorganiseerde hechting de kans op victimisatie bij het kind vergroot (Seibert & Kerns, 2015). Het hebben van een negatieve affectieve ouder-kind relatie lijkt dus een risicofactor te zijn voor victimisatie.

Verschil tussen vader en moeder

In wetenschappelijk onderzoek wordt over het algemeen meer aandacht besteed aan de moeder-kind relatie of wordt er naar de ouder-kind relatie gekeken zonder onderscheid te maken tussen vaders en moeders (Buist et al., 2011; Georgiou, 2008). Het is belangrijk om dit onderscheid wel te maken, omdat er uit onderzoek blijkt dat er een verschil kan zijn tussen deze relaties in de samenhang met bepaalde ontwikkelingsuitkomsten (Laible & Carlo, 2004). Uit dit onderzoek komt naar voren dat de invloed van moeders vooral samenhangt met inlevingsvermogen, sociale competentie én gevoel van eigenwaarde, waar vaders alleen een invloed hadden op inlevingsvermogen. Daarnaast blijkt uit onderzoek naar de invloed van moeder-kind en vader-kind relaties op stress en emoties van kinderen een betere moeder-kind relatie te zorgen voor minder dagelijkse stress en een betere vader-kind relatie te zorgen voor minder emotionele reactiviteit (Mallers, Charles, Neupert, & Almeida, 2010). Ook wanneer gekeken wordt naar opvoedingsstijl, blijkt er een verschil te zijn tussen vaders en moeders. Moeders hanteren namelijk vaker een autoritatieve opvoedingsstijl die wordt gekenmerkt door veel warmte en ondersteuning (McKinney & Renk, 2008), hetgeen samenhangt met een hogere mate van sociale competentie en gevoel van eigenwaarde (Laible & Carlo, 2004), terwijl vaders juist vaker een autoritaire opvoedingsstijl gebruiken, die gekenmerkt wordt door veel controle en weinig warmte (McKinney & Renk, 2008).

Hoewel deze onderzoeken dus een duidelijk verschil laten zien tussen de invloed van vader-kind en moeder-kind relaties, waarbij aan de moeder-kind relatie meer waarde wordt gehecht, is het aantal onderzoeken naar het verschil in invloed van vaders en moeders nog beperkt. Uit het onderzoek van Videon (2005) kwam echter naar voren dat de invloed van vaders op het welzijn, oftewel het gevoel van welbevinden, van een kind net zo belangrijk is als die van moeders, hetgeen niet in overeenstemming is met bovengenoemde literatuur. Voor zover bekend is er naar de verschillen tussen deze relaties met betrekking specifiek tot victimisatie nog weinig onderzoek gedaan. Om meer inzicht te krijgen in de verschillen tussen de invloed van vader en moeder zijn deze invloeden in huidig onderzoek vergeleken.

Sekse

Bij veel studies naar de invloed van ouders wordt niet gekeken naar sekse van een kind. In een studie waarbij wel gekeken werd naar een mogelijke moderatie door sekse werd geen significant effect gevonden (Coleman, 2003). In het onderzoek van Nikiforou, Georgiou en Stavrinides (2013) werd echter wel een significant moderatie-effect gevonden van sekse op het verband tussen de hechtingsrelatie van ouder en kind en de kans op victimisatie bij het kind. Voor meisjes is de relatie tussen hechting en victimisatie namelijk significant sterker dan voor jongens. Aangezien naar de modererende invloed van sekse weinig onderzoek is gedaan, en uit het onderzoek dat is gedaan tegenstrijdige resultaten komen, is de invloed van sekse in het huidige onderzoek nogmaals bekeken.

Onderzoeksvraag en hypothesen

Dit onderzoek heeft gekeken naar de affectieve relatie tussen ouder en kind als mogelijke voorspeller van victimisatie op school. Hierbij werd apart gekeken naar de relatie tussen vader en kind en tussen moeder en kind, aangezien in de huidige literatuur nog weinig bekend is over de verschillen tussen vaders en moeders met betrekking tot victimisatie. Tevens werd bij vaders en moeders zowel naar de positieve affectieve kwaliteit als de negatieve affectieve kwaliteit gekeken als mogelijke voorspeller, aangezien ouders zowel een risico- als beschermende factor kunnen vormen voor het kind. De hoofdvraag luidde als volgt: 'Is de affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie een voorspeller van victimisatie op school?'. Op basis van de hierboven besproken literatuur werd verwacht dat een negatieve affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie een positieve voorspeller is van victimisatie op school. Ten tweede werd verwacht dat een positieve affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie een negatieve voorspeller is van victimisatie op school. Deze verwachting houdt in dat kinderen die een negatieve relatie met ouders ervaren significant meer gepest worden en dat kinderen die een positieve relatie met ouders ervaren significant minder worden gepest. Voor deze eerste twee hypothesen gold dat dit zowel bij vaders als bij moeders werd verwacht. Tenslotte is een derde hypothese getest die betrekking had op het verschil tussen vaders en moeders. Er werd voorzichtig verwacht dat zowel de positieve als negatieve affectieve kwaliteit van de moeder-kind relatie een sterkere voorspeller is van victimisatie op school dan de positieve en negatieve affectieve kwaliteit van de vader-kind relatie.

Methode

Participanten

Het huidige onderzoek had als doel meer inzicht te krijgen in het verband tussen de affectieve ouder-kind relatie en victimisatie op school, waarbij zowel naar de positieve als negatieve voorspellende waarde van deze relatie werd gekeken. De onderzoeksgroep bestond in totaal uit 37 brugklassen, die tussen 2017 en 2019 deelnamen aan een onderzoek naar pesten door leeftijdsgenoten en broers/zussen. De deelnemende scholen zijn op selecte wijze benaderd door onderzoeksassistenten en de klassen zijn middels een gemakssteekproef geworven (Neuman, 2009). De scholen waren voornamelijk in het midden/zuiden van Nederland. Voor dit onderzoek zijn 824 kinderen benaderd, waarvan er uiteindelijk 782 (94.9%) deel hebben genomen. Er waren vijftien kinderen die niet mee mochten of wilden doen en 27 kinderen waren in de meeste gevallen door ziekte afwezig. Ook is één participant uit de dataset verwijderd, aangezien deze de vragenlijst niet serieus had ingevuld. De onderzoeksgroep bestond uit 427 meisjes ($M_{leeftijd} = 12.6$ jaar, $SD = 0.6$) en 354 jongens ($M_{leeftijd} = 12.6$ jaar, $SD = 0.7$). De gemiddelde leeftijd was 12.6 jaar ($SD = 0.7$). Van de participerende kinderen was de grootste groep in Nederland geboren, namelijk 96.9%. Daarnaast vond 87.1% van de kinderen dat zij een Nederlandse culturele identiteit hebben. Ook het merendeel van de ouders is in Nederland geboren, namelijk 85.0% van de vaders en 85.7% van de moeders. Dit lag iets hoger dan het gemiddelde in Nederland, aangezien dit gemiddelde op 76.9% ligt (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], 2019). Van de totale onderzoeksgroep had 80.3% van de kinderen ouders die beide in Nederland geboren zijn. De sociaal-economische status (SES) van de onderzoeksgroep is vastgesteld aan de hand van de Family Affluence Scale (FAS-II) (Boyce, Torsheim, Currie, & Zambon, 2006). Deze schaal bestaat uit een aantal vragen die door de kinderen zijn beantwoord, bijvoorbeeld: “Heeft jouw gezin een auto?” en “Hoeveel computers, laptops of tablets heeft jouw gezin?”. De totaalscore op deze vragen geeft een beeld van de rijkdom van een gezin, hetgeen ingedeeld wordt in lage, gemiddelde of hoge rijkdom. De SES van de onderzoeksgroep kon worden geclassificeerd als hoge rijkdom (na hercodering $M = 7.7$) en lag hoger dan het gemiddelde van de Nederlandse populatie in 2006 ($M = 5.7$) (Boyce et al., 2006).

Procedure

De data maakten deel uit van een lopend cross-sectioneel onderzoek naar sociale status en pesten van de Universiteit Utrecht (Vermande, Buist, & Vossen). Het betrof een kwantitatief toetsingsonderzoek. Voor het onderzoek zijn de afgelopen jaren vragenlijsten afgenomen op

verschillende middelbare scholen. Scholen ontvingen informatie over de inhoud en het doel van het onderzoek en konden aangeven of zij wilden deelnemen. Wanneer een school instemde ontvingen de ouders van de kinderen uit de brugklas(sen) een informatiebrief. Ouders konden naar aanleiding van deze brief aangeven dat zij hun kind niet wilden laten deelnemen. De kinderen hebben daarnaast ook zelf aan kunnen geven of zij voldoende informatie over het onderzoek hadden gekregen en of zij mee wilden doen. De kinderen hebben dus actief toestemming moeten geven voor deelname en konden ieder moment stoppen. Het invullen van de vragenlijst betrof zelfrapportage en was geheel anoniem. De vragenlijst werd tijdens een lesuur online afgenomen in een computerlokaal onder leiding van de onderzoeksassistenten. Er werd gewerkt volgens een onderzoeksprotocol, zodat de afnames allemaal op dezelfde manier werden gedaan. Na afloop ontving de school een geanonimiseerd rapport per klas, waarin opmerkelijke resultaten werden toegelicht.

Meetinstrumenten

Victimisatie. Victimisatie op school is onderzocht aan de hand van de PRIMA-pestvragenlijst (Dafesh, De Ruiter, Ter Beek, & Ruiter, 2008). Dit is de Nederlandse versie van de Olweus Bully/Victim Questionnaire (Solberg & Olweus, 2003), hetgeen de meest gebruikte vragenlijst is om pesten en victimisatie te meten. Deze vragenlijst heeft een goede psychometrische kwaliteit, hetgeen betekent dat het een goede validiteit heeft (Solberg & Olweus, 2003). Door middel van deze vragenlijst kan dus een goed beeld worden geschetst van de frequentie van victimisatie. Hierbij worden verschillende vormen van pesten meegenomen, waaronder verbaal, fysiek en indirect pesten. Voorafgaand aan de afname van de PRIMA-pestvragenlijst is de definitie van pesten aan de leerlingen uitgelegd, waarin de drie basiskennmerken van pesten werden benoemd, zoals beschreven in de inleiding. Deze specifieke vormen werden uitgevraagd middels zeven items (voorbeeld: “Hoe vaak is het de afgelopen drie maanden gebeurd dat je op school bent uitgescholden, uitgelachen of belachelijk gemaakt?”). Er werd gebruikt gemaakt van een schaal met vijf antwoordcategorieën (1 = ‘nooit’, 2 = ‘1 of 2 keer’, 3 = ‘2 of 3 keer per maand’, 4 = ‘ongeveer 1 keer per week’ of 5 = ‘meerdere keren per week’). Dit betekent dat hoe hoger de score, hoe vaker een kind gepest wordt. De score op victimisatie was het gemiddelde van de zeven items met een Cronbachs alfa van $\alpha = .85$, hetgeen gekwalificeerd kan worden als een goede betrouwbaarheid (Field, 2013).

Affectieve kwaliteit ouder-kind relatie. De affectieve kwaliteit van de relatie tussen een kind en zijn of haar vader en moeder is gemeten door middel van de Network of Relationship Inventory (NRI) (Furman & Buhrmester, 1985). De NRI is een vragenlijst waarmee zowel de

positieve als negatieve kwaliteit van de ouder-kind relatie gemeten wordt. Er worden tien verschillende aspecten van relatie gemeten, waarbij onder andere onderscheid gemaakt wordt tussen intimiteit en affectie (Furman & Buhrmester, 1985). Het kind heeft indien mogelijk deze vragenlijst zowel over de biologische vader als moeder ingevuld of eventueel over andere verzorgers zoals stiefouders. De NRI heeft een goede psychometrische kwaliteit, hetgeen betekent dat er sprake is van goede betrouwbaarheid en validiteit (Furman & Buhrmester, 1985; Furman & Buhrmester, 1992). Met name de scores op steun en negatieve interactie zijn erg betrouwbaar (Furman & Buhrmester, 1996). De NRI is door 11 kinderen voor de niet-biologische vader (1.5%) en door 15 kinderen voor de niet-biologische moeder ingevuld (1.9%).

Positieve kwaliteit (steun). Met het concept ‘positieve kwaliteit’ wordt de mate van steun bedoeld die het kind van zijn/haar vader of moeder ervaart. Om dit concept te meten zijn er zes items opgenomen in de NRI, waarbij een kind moest kiezen in welke mate een stelling op hem of haar van toepassing is. Een voorbeeld van een van deze items is: “In welke mate deel jij je geheimen en persoonlijke gevoelens met je vader/moeder?”. Bij deze items werd gebruikt gemaakt van een schaal met vijf antwoordcategorieën (1 = ‘weinig of niet’, 2 = ‘een beetje’, 3 = ‘veel’, 4 = ‘heel erg veel’ en 5 = ‘meer kan niet’). Hierbij gold dat hoe hoger de score, hoe sterker de positieve kwaliteit tussen ouder en kind. Het kind ervaart dus meer steun van vader of moeder bij een hogere positieve kwaliteit. De score op positieve kwaliteit was het gemiddelde van zes items. Cronbachs alfa voor positieve kwaliteit van de ouder-kind relatie was $\alpha = .84$ voor vaders en $\alpha = .81$ voor moeders. Dit kan beide worden gekwalificeerd als een goede betrouwbaarheid (Field, 2013).

Negatieve kwaliteit (negatieve interactie). Met het concept ‘negatieve kwaliteit’ wordt de mate van negatieve interacties bedoeld die het kind met zijn/haar vader of moeder ervaart. Om dit concept te meten zijn er, evenals voor het concept ‘positieve kwaliteit’, zes items opgenomen in de NRI. Een voorbeeld van een van deze items is: “Hoe vaak zijn jij en je vader/moeder het met elkaar oneens of zitten jullie ruzie te maken?”. Voor dit concept werden dezelfde antwoordcategorieën gebruikt als bij ‘positieve kwaliteit’. Ook hierbij gold dat hoe hoger de gemiddelde score, hoe sterker de negatieve kwaliteit tussen ouder en kind. Het kind ervaart dus meer negatieve interactie met vader of moeder bij een hogere negatieve kwaliteit. De score op negatieve kwaliteit was het gemiddelde van zes items. Cronbachs alfa voor negatieve kwaliteit van de ouder-kind relatie was $\alpha = .91$ voor vaders en $\alpha = .90$ voor moeders. Dit kan beide worden gekwalificeerd als een uitstekende betrouwbaarheid (Field, 2013).

Resultaten

Analyseplan

In deze studie is onderzoek gedaan naar de relatie tussen de affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie en victimisatie op school. Hierbij is gekeken naar de predictieve waarde van de positieve en negatieve kwaliteit van de ouder-kind relatie, waarbij tevens gekeken werd naar een mogelijk verschil tussen het effect van de relatie met vader en die met moeder. Op basis van beide factoren is onderscheid gemaakt tussen vier groepen. Allereerst werden voor deze groepen *t*-toetsen en een Pearson correlatieanalyse uitgevoerd, waaruit de product-momentcorrelatiecoëfficiënten kwamen. Vervolgens werd een hiërarchische multipele regressieanalyse uitgevoerd. Bij de eerste stap zijn de predictoren *positieve vader-kind relatie*, *positieve moeder-kind relatie*, *negatieve vader-kind relatie* en *negatieve moeder-kind relatie* toegevoegd. Bij de tweede stap is sekse toegevoegd als extra predictor. Ten slotte is bij de derde stap de interactie tussen sekse en de vier andere predictoren toegevoegd, om een mogelijk modererend effect van sekse in kaart te brengen. De onafhankelijke variabelen zijn voorafgaand aan de analyses gecentraliseerd. Voor de variabele sekse is een dummyvariabele aangemaakt met de codes 0 (jongens) en 1 (meisjes). De *variance inflation factors* (VIF) waarden waren lager dan 10 (gelegen tussen 1.43 en 2.02) en de *tolerance statistics* waren groter dan .20 (gelegen tussen .50 en .70), hetgeen betekent dat er geen sprake was van multicollineariteit. Alle analyses zijn uitgevoerd met behulp van IBM SPSS Statistics 25.

Voorafgaand aan het uitvoeren van de analyses, zijn de assumpties voor multipele regressie gecontroleerd. Zoals hierboven beschreven werd aan de assumptie van multicollineariteit voldaan. Er werd niet voldaan aan de assumptie van normaliteit van de steekproef en de normaliteit van de residuen, gezien er sprake was van een scheve verdeling in de dataset van de afhankelijke variabele victimisatie. Om de invloed van de scheve verdeling op de resultaten te reduceren, zijn alle analyses uitgevoerd met de bootstrapping-methode (Field, 2013). Naast de scheve verdeling, was er in de dataset ook sprake van lichte heteroscedasticiteit. Ook de invloed hiervan werd door de bootstrapping-methode geminimaliseerd (Field, 2013) en in combinatie met de grootte van de steekproef ($N = 781$) leverde dit geen problemen op voor de analyses.

Vorbereidende analyses

Onafhankelijke *t*-toetsen zijn uitgevoerd om te kijken of er verschillen zijn tussen jongens en meisjes. In tabel 1 worden de resultaten hiervan weergegeven. Doordat niet iedere participant de volledige vragenlijst heeft ingevuld, verschilde het aantal participanten tussen de variabelen bij de

analyses. Er werd een significant verschil gevonden tussen jongens en meisjes voor de predictor *positieve moeder-kind relatie*, waarbij meisjes significant hoger scoorden dan jongens. Dit betekent dat de meisjes in huidig onderzoek over het algemeen een meer positieve relatie met hun moeders hadden dan jongens. Voor de predictoren *victimisatie*, *negatieve moeder-kind relatie*, *positieve vader-kind relatie* en *negatieve vader-kind relatie* werden geen significante verschillen gevonden tussen jongens en meisjes.

Tabel 1

Gemiddelden, Standaarddeviaties en p-waarden van de Afhankelijke Variabele en Predictoren voor Jongens en Meisjes

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t (df)</i>	<i>p</i>
<i>Victimisatie (n = 779)</i>	1.22	0.46	0.70 (777)	.48
Jongens (<i>n = 353</i>)	1.24	0.46		
Meisjes (<i>n = 426</i>)	1.21	0.46		
<i>Positieve moeder-kind relatie (n = 764)</i>	23.57	4.11	-5.13 (762)	<.001
Jongens (<i>n = 342</i>)	22.74	4.26		
Meisjes (<i>n = 422</i>)	24.25	3.86		
<i>Negatieve moeder-kind relatie (n = 764)</i>	9.73	4.05	0.90 (762)	.39
Jongens (<i>n = 342</i>)	9.88	4.09		
Meisjes (<i>n = 422</i>)	9.61	4.01		
<i>Positieve vader-kind relatie (n = 753)</i>	22.53	4.59	-0.64 (751)	.52
Jongens (<i>n = 341</i>)	22.42	4.69		
Meisjes (<i>n = 412</i>)	22.63	4.51		
<i>Negatieve vader-kind relatie (n = 753)</i>	9.03	3.71	0.79 (751)	.42
Jongens (<i>n = 341</i>)	9.14	3.68		
Meisjes (<i>n = 412</i>)	8.93	3.75		

De relaties tussen de afhankelijke variabele en de predictoren zijn berekend aan de hand van Pearson correlatieanalyse. Uit deze analyse bleken alle correlaties tussen de variabelen significant te zijn, behalve de correlatie tussen *positieve moeder-kind relatie* en *victimisatie*. In tabel 2 is te zien dat er een significante positieve correlatie bestaat tussen *negatieve vader-kind relatie* en *negatieve moeder-kind relatie* ($r = .49$; matig positief verband), evenals tussen *positieve vader-kind relatie* en

positieve moeder-kind relatie ($r = .68$; sterk positief verband). Er was ook een significante positieve correlatie tussen victimisatie en *negatieve vader-kind relatie* ($r = .27$; zwak positief verband; Cohen, 1988) en *negatieve moeder-kind relatie* ($r = .19$; zwak positief verband). Voor de andere verbanden werd een significante negatieve correlatie gevonden. Een *negatieve moeder-kind relatie* correleerde negatief met een *positieve vader-kind relatie* ($r = -.20$; zwak negatief verband) en een *positieve moeder-kind relatie* correleerde negatief met een *negatieve vader-kind relatie* ($r = -.17$; zwak negatief verband). Tot slot bestaat er een significante negatieve correlatie tussen victimisatie en *positieve vader-kind relatie* ($r = -.10$; zwak negatief verband).

Tabel 2

Pearson Correlaties tussen Victimisatie en de Predictoren (N = 746)

	1	2	3	4	5
1. Victimisatie	-				
2. Positief moeder	-.05	-			
3. Negatief moeder	.19***	-.29***	-		
4. Positief vader	-.10**	.68***	-.20***	-	
5. Negatief vader	.27***	-.17***	.49***	-.30***	-

** $p < .01$. *** $p < .001$.

Predictoren van victimisatie

De predictoren *positieve vader-kind relatie*, *positieve moeder-kind relatie*, *negatieve vader-kind relatie* en *negatieve moeder-kind relatie* verklaarden in totaal 7.8% van de variantie in victimisatie, $\Delta R^2 = .078$, $F(4, 741) = 15.61$, $p < .001$ (model 1; zwak). In de tweede stap van de analyse werd sekse toegevoegd aan de regressievergelijking, maar dat leverde geen significante additionele verklaarde variantie op, $\Delta R^2 = .001$, $\Delta F(1, 740) = 0.62$, $p = .43$ (model 2). In de derde stap van de hiërarchische regressieanalyse zijn de interactievariabelen van de vier predictoren met sekse toegevoegd. Ook dit model leverde geen significante additionele verklaarde variantie op, $\Delta R^2 = .007$, $\Delta F(1, 736) = 1.47$, $p = .21$ (model 3).

Een studie van Cohen, Cohen, West, & Aiken (2003) adviseert om alleen modellen te tonen met een significante additionele verklaarde variantie, om misinterpretatie van predictoren die per toeval significant zijn te voorkomen. Gezien in huidig onderzoek model 2 en model 3 geen significante additionele verklaarde variantie opleverden, zijn alleen de resultaten van de analyse van

model 1 getoond, zie tabel 3. In de appendix staat een volledig overzicht van de drie verschillende modellen van de regressieanalyse.

In tabel 3 is te zien dat de *negatieve vader-kind relatie* een significante predictor was, $b = .026, p < .01$ (model 1). De richting van dit verband was positief en houdt dus in dat een hogere score op *negatieve vader-kind relatie* samenhangt met een hogere score op victimisatie. De coëfficiënten van *positieve moeder-kind relatie*, *negatieve moeder-kind relatie* en *positieve vader-kind relatie* waren niet significant, hetgeen betekent dat ze geen significante predictoren voor victimisatie zijn.

Tabel 3

Verandering in R², Ongestandaardiseerde Regressiecoëfficiënten (b), p-waarden en Betrouwbaarheidsintervallen van de Predictoren van Victimisatie voor de Significante Modellen

Predictor	ΔR^2	b	p	95% BCI
Model 1	.078		<.001	[1.19, 1.25]
Positief moeder		.004	.58	[-.01, .02]
Negatief moeder		.010	.11	[-.00, .02]
Positief vader		-.005	.46	[-.02, .01]
Negatief vader		.026	<.01	[.01, .04]

Noot. BCI = Bootstrap Confidence Interval

Discussie

In huidig onderzoek is gekeken naar de affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie zoals ervaren door het kind als mogelijke voorspeller van victimisatie. Aangezien de invloed van ouders op de ontwikkeling van een kind zowel positief als negatief kan zijn (Deković & Prinzie, 2014), is de ouder-kind relatie ook mogelijk een risico- of beschermende factor als het gaat om gepest worden, ofwel victimisatie, bij kinderen op school (Healy et al., 2015; Georgiou, 2008; Gómez-Ortiz et al., 2016). Op basis van de literatuur werd verwacht dat een negatieve affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie een positieve voorspeller is van victimisatie en dat een positieve affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie een negatieve voorspeller is van victimisatie. In huidig onderzoek werd de invloed van de relatie met vader en de relatie met moeder apart onderzocht, omdat in de wetenschappelijke literatuur meer aandacht wordt besteed aan de moeder-kind relatie of er geen onderscheid gemaakt wordt tussen vaders en moeders (Buist et al., 2011; Georgiou, 2008). Er werd onderscheid gemaakt tussen de predictoren *positieve vader-kind relatie*, *positieve moeder-kind relatie*, *negatieve vader-kind relatie* en *negatieve moeder-kind relatie*. Er werd voorzichtig verwacht

dat zowel de positieve als negatieve affectieve kwaliteit van de moeder-kind relatie een sterkere voorspeller is van victimisatie dan de positieve en negatieve affectieve kwaliteit van de vader-kind relatie, aangezien moeders vaak een grotere rol spelen in de opvoeding van het kind en hierdoor meer invloed hebben (McKinney & Renk, 2008). Tot slot werd het interactie-effect van sekse exploratief onderzocht door deze variabele als extra predictor toe te voegen aan de vier predictoren. Hier zijn vooraf dan ook geen verwachtingen over opgesteld.

Uit de hiërarchische regressieanalyse bleek alleen de negatieve vader-kind relatie een significante predictor te zijn. Deze significantie houdt in dat hoe negatiever de relatie tussen vader en kind, hoe groter de kans op victimisatie voor het kind. Dit geeft gedeeltelijk bevestiging aan de verwachting dat de negatieve affectieve kwaliteit van de ouder-kind relatie een positieve voorspeller is van victimisatie, hetgeen in overeenstemming is met de literatuur (Georgiou & Stavrinides, 2013; Nocentini et al., 2018). Ondanks de sterke correlatie tussen de predictoren *negatieve vader-kind relatie* en *negatieve moeder-kind relatie*, bleek deze laatste geen significante predictor te zijn. Een mogelijke verklaring hiervoor is te vinden in het onderzoek van Day en Padilla-Walker (2009), waaruit blijkt dat de relatie van jonge adolescenten met hun vader meer gerelateerd wordt aan probleemgedrag, terwijl de relatie met moeder meer gerelateerd wordt aan positief gedrag. Dit zou kunnen verklaren waarom in huidig onderzoek slechts significantie gevonden wordt voor de predictor *negatieve vader-kind relatie* en niet voor de predictor *negatieve moeder-kind relatie*.

De predictoren *positieve vader-kind relatie* en *positieve moeder-kind relatie* waren eveneens niet significant. Dit komt niet overeen met de verwachtingen van huidig onderzoek, aangezien er werd verwacht dat alle invloeden significant zouden zijn. Een mogelijke verklaring hiervoor is te vinden in een artikel van Baumeister en collega's (2001), waarin gesteld wordt dat de invloed van negatieve ervaringen sterker is dan de invloed van positieve ervaringen, hetgeen een evolutionaire oorsprong zou kunnen hebben. Negatieve ervaringen zijn namelijk meer bedreigend en daar moet op een adequate manier mee omgegaan worden zodat de kans op overleven verhoogd wordt. Dit kan mogelijk verklaren waarom de invloed van de *positieve ouder-kind relatie* niet significant is.

In huidig onderzoek is sekse exploratief onderzocht om de mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes met betrekking tot de ouder-kind relatie en victimisatie in kaart te brengen. In de correlatieanalyse werd enkel een significant sekseverschil gevonden voor een *positieve moeder-kind relatie*, waarbij meisjes een sterkere positieve relatie hadden met hun moeder dan jongens. Ondanks dit gevonden sekseverschil wat betreft ouder-kind relatie bleek sekse in de hiërarchische

regressieanalyse geen significante voorspeller te zijn voor victimisatie en tevens geen significante moderator voor het verband tussen ouder-kind relatie en victimisatie. Deze resultaten zijn in overeenstemming met de literatuur (Veenstra et al., 2005; Coleman, 2003).

Sterke punten, limitaties en suggesties voor vervolgonderzoek. In huidig onderzoek is specifiek gekeken naar het verschil tussen het effect van de relatie met vader en die met moeder, waarbij zowel de positieve als negatieve affectieve kwaliteit werd onderzocht. Dit is een sterk punt, omdat er tot nu toe nog weinig onderzoek gedaan is naar de invloed van deze afzonderlijke predictoren. Daarnaast werd gebruik gemaakt van een relatief grote steekproef, waarin de verdeling jongens en meisjes ongeveer gelijk was, hetgeen bevorderlijk is voor de externe validiteit van huidig onderzoek. Verder is voor het meten van zowel de ouder-kind relatie als victimisatie gebruik gemaakt van zelfrapportage door het kind, waarmee inzicht verkregen wordt in de gevoelens en subjectieve ervaringen van het kind zelf. Echter kan zelfrapportage de invloed van sociaal wenselijke antwoorden vergroten. Het is daarom van belang in vervolgonderzoek ook gebruik te maken van andere meetinstrumenten, zoals peernominaties of oudervragenlijsten.

Een belangrijk punt dat verder nog benoemd dient te worden is het gebruik van de bootstrapping-methode in huidig onderzoek (Field, 2013). Deze methode is gebruikt om de invloed van de non-normaliteit en heteroscedasticiteit te minimaliseren. Er wordt bij bootstrapping duizend keer opnieuw een willekeurige steekproef getrokken uit de bestaande dataset, waardoor er een betere steekproefverdeling ontstaat en de betrouwbaarheid van de resultaten wordt versterkt. Echter moet wel worden opgemerkt dat kleine significante resultaten met enige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd, aangezien bij het opnieuw uitvoeren van een regressieanalyse met bootstrapping kleine verschillen in de resultaten kunnen ontstaan.

Naast de sterke punten zijn er ook een aantal limitaties te benoemen. Zo is gebruik gemaakt van een cross-sectioneel onderzoeksdesign. Dit betekent dat het onderzoek een momentopname is waardoor er geen volledige zekerheid kan worden gegeven over de richting van het gevonden verband, hetgeen het geven van implicaties voor de praktijk lastiger maakt. Het is van belang longitudinaal onderzoek te doen naar de kwaliteit van de ouder-kind relatie en victimisatie, zodat er meer zekerheid verkregen kan worden over de richting van het verband. Dit zou van belang kunnen zijn voor bijvoorbeeld de vormgeving van de rol van vaders en moeders binnen een anti-pest beleid.

Verder zijn de scholen op selecte wijze geworven en bleek de SES in de onderzoeksgroep hoger te zijn dan het gemiddelde in Nederland, hetgeen de resultaten mogelijk heeft beïnvloed. Er

werd in huidig onderzoek geen significant verband gevonden tussen een *positieve ouder-kind relatie* en victimisatie, hetgeen volgens Stevens, Vollebergh, Pels en Crijnen (2007) verklaard zou kunnen worden door de SES. In dat onderzoek wordt namelijk gevonden dat ouders met een lagere SES vaak minder betrokken zijn bij de opvoeding van hun kind waardoor de kwaliteit van de affectieve ouder-kind relatie bij deze gezinnen meestal lager is (Stevens, Vollebergh, Pels, & Crijnen, 2007). Bij gezinnen met een hogere SES zou de kwaliteit van de ouder-kind relatie dus al hoger zijn waardoor het effect daarvan op victimisatie niet goed meetbaar is. Om te kijken welke rol de hogere SES in huidig onderzoek mogelijk heeft gehad en om de gevonden resultaten beter te kunnen generaliseren zou er bij vervolgonderzoek gelet moeten worden op de representativiteit van steekproef met name met betrekking tot SES.

Conclusie en implicaties. Ondanks de genoemde limitaties kan er in huidig onderzoek naar de ouder-kind relatie en victimisatie op school geconcludeerd worden dat de invloed van vaders niet onderschat mag worden. Er werd namelijk gevonden dat een *negatieve vader-kind relatie* een significante voorspeller is van victimisatie op school, hetgeen betekent dat hoe negatiever de relatie tussen vader en kind, hoe groter de kans op victimisatie voor het kind. Echter wordt er in de huidige maatschappij, vanuit de traditionele rolverdeling tussen vaders en moeders (Eagly & Steffen, 1984), nog steeds vaak de nadruk gelegd op de rol van moeders bij de opvoeding en ontwikkeling van een kind en is er minder aandacht voor de rol van vaders. Ook blijkt uit cijfers dat moeders meer opvoedtaken op zich nemen in vergelijking met vaders, zelfs wanneer vaders en moeders evenveel werken en verdienen (CBS, 2013). Dit is tevens te zien aan de deelnamecijfers van interventieprogramma's met betrekking tot het kind of het gezin, waarbij het aantal deelnemende vaders beduidend lager ligt dan het aantal deelnemende moeders (Wong, Roubinov, Gonzales, Dumka, & Millsap, 2013). Het resultaat van huidig onderzoek geeft bevestiging aan het belang van het gelijkwaardiger maken van de focus op de rol van vaders en moeders. Met betrekking tot victimisatie zou onderzocht moeten worden of interventieprogramma's effectiever worden wanneer meer vaders deelnemen. Wanneer dit het geval is dient extra aandacht gegeven te worden aan het stimuleren van vaders tot deelname aan interventieprogramma's gerelateerd aan victimisatie, waardoor de invloed van een *negatieve vader-kind relatie* zo klein mogelijk kan worden gehouden.

Appendix

Verandering in R², Ongestandaardiseerde Regressiecoëfficiënten (b), p-waarden en Betrouwbaarheidsintervallen van de Predictoren van Victimisatie voor de Modellen

Predictor	ΔR^2	<i>b</i>	<i>p</i>	95% BCI
Model 1	.078		<.001	[1.19, 1.25]
Positief moeder		.004	.58	[-.01, .02]
Negatief moeder		.010	.11	[-.00, .02]
Positief vader		-.005	.46	[-.02, .01]
Negatief vader		.026	<.01	[.01, .04]
Model 2	.001		.43	[1.19, 1.29]
Positief moeder		.005	.50	[.01, .02]
Negatief moeder		.010	.10	[-.00, .02]
Positief vader		-.005	.42	[-.02, .01]
Negatief vader		.026	<.01	[.01, .04]
Sekse		-.026	.44	[-.09, .04]
Model 3	.007		.21	[1.18, 1.29]
Positief moeder		.004	.69	[-.02, .02]
Negatief moeder		.015	.07	[-.00, .03]
Positief vader		-.001	.88	[-.02, .02]
Negatief vader		.015	.05	[.00, .03]
Sekse		.024	.48	[-.09, .04]
Positief moeder x Sekse		-.001	.95	[-.03, .03]
Negatief moeder x Sekse		-.012	.33	[-.04, .01]
Positief vader x Sekse		-.006	.60	[-.03, .02]
Negatief vader x Sekse		.020	.17	[-.01, .05]

Noot. BCI = Bootstrap Confidence Interval

Literatuur

- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss. Vol.1: Attachment (P.214). New York: Basic Books.
- Bronfenbrenner, U. (1992). Ecological systems theory. In R. Vasta (Ed.), *Six theories of child development: Revised formulations and current issues* (pp. 187-249). London, England: Jessica Kingsley Publishers.
- Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., & Vohs, K. D. (2001). Bad is stronger than good. *Review of General Psychology*, 5, 323-370. doi:10.1037//1089-2680.5.4.323
- Buist, K. L., Deković, M., & Gerris, J. R. (2011). Dyadic family relationships and adolescent internalizing and externalizing problem behavior: Effects of positive and negative affect. *Family Science*, 2, 34-42. doi:10.1080/19424620.2011.601895
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). Bevolking; leeftijd, migratieachtergrond, geslacht en regio, 1 januari. Verkregen op 14 juni 2019 via <https://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=37713>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2013). Moeder doet meer aan opvoeding, ook als ze werkt. Verkregen op 18 juni 2019 via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/41/moeder-doet-meer-aan-opvoeding-ook-als-ze-werkt>
- Chan, T. W., & Koo, A. (2010). Parenting style and youth outcomes in the UK. *European Sociological Review*, 27, 385-399. doi:10.1093/esr/jcq013
- Cohen, J. (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences. 75-105.
- Cohen, J., Cohen, P., West, S. G., & Aiken, L. S. (2003). *Applied multiple correlation/regression analysis for the behavioral sciences*. Abingdon: Taylor & Francis.
- Coleman, P. K. (2003). Perceptions of parent-child attachment, social self-efficacy, and peer relationships in middle childhood. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 12, 351-368. doi:10.1002/icd.316
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly*, 25, 65-83. doi:10.1037/a0020149
- Dao, T. K., Kerbs, J. J., Rollin, S. A., Potts, I., Gutierrez, R., Choi, K., ... & Prevatt, F. (2006). The association between bullying dynamics and psychological distress. *Journal of Adolescent Health*, 39, 277-282. doi:10.1016/j.jadohealth.2005.11.001

- Day, R. D., & Padilla-Walker, L. M. (2009). Mother and father connectedness and involvement during early adolescence. *Journal of Family Psychology, 23*, 900-904.
doi:10.1037/a0016438
- Deković, M., & Prinzie, P. (2014). Gezin en afwijkende ontwikkeling. In *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie* (pp. 143-165). Bohn Stafleu van Loghum, Houten.
- Eagly, A. H. & Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology, 46*, 735-754.
doi:10.1037/0022-3514.46.4.735
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using SPSS* (4th ed.). London: SAGE Publications
- Georgiou, S. N. (2008). Bullying and victimization at school: The role of mothers. *British Journal of Educational Psychology, 78*, 109-125. doi:10.1348/000709907X204363
- Georgiou, S. N., & Stavrinides, P. (2013). Parenting at home and bullying at school. *Social Psychology of Education, 16*, 165-179. doi:10.1007/s11218-012-9209-z
- Gómez-Ortiz, O., Romera, E. M. & Ortega-Ruiz, R. (2016). Parenting styles and bullying. The mediating role of parental psychological aggression and physical punishment. *Child Abuse & Neglect, 51*, 132-143. doi:10.1016/j.chiabu.2015.10.025
- Hay, C., & Meldrum, R. (2010). Bullying victimization and adolescent self-harm: Testing hypotheses from general strain theory. *Journal of Youth and Adolescence, 39*, 446–459.
doi:10.1007/s10964-009-9502-0
- Healy, K. L., Sanders, M. R., & Iyer, A. (2015). Parenting practices, children’s peer relationships and being bullied at school. *Journal of Child and Family Studies, 24*, 127-140.
doi:10.1007/s10826-013-9820-4
- Hong, J. S., & Espelage, D. L. (2012). A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior, 17*, 311-322.
doi:10.1016/j.avb.2012.03.003
- Kvarme, L. G., Helseth, S., Sæteren, B., & Natvig, G. K. (2010). School children’s experience of being bullied—and how they envisage their dream day. *Scandinavian Journal of Caring Sciences, 24*, 791-798. doi:10.1111/j.1471-6712.2010.00777.x
- Laible, D. J., & Carlo, G. (2004). The differential relations of maternal and paternal support and control to adolescent social competence, self-worth, and sympathy. *Journal of Adolescent Research, 19*, 759-782. doi:10.1177/0743558403260094

- Lereya, S. T., Samara, M., & Wolke, D. (2013). Parenting behavior and the risk of becoming a victim and a bully/victim: A meta-analysis study. *Child Abuse & Neglect, 37*, 1091-1108. doi:10.1016/j.chiabu.2013.03.001
- Looze, M. de, Dorsselaer, S. van, Roos, S. de, Verdurmen, J., Stevens, G., Gommans, R., . . . Vollebergh, W. (2014). 'Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland: HBSC-2013: Health Behavior in School-aged Children'. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Malekpour, M. (2007). Effects of attachment on early and later development. *The British Journal of Developmental Disabilities, 53*, 81-95. doi:10.1179/096979507799103360
- Mallers, M. H., Charles, S. T., Neupert, S. D., & Almeida, D. M. (2010). Perceptions of childhood relationships with mother and father: Daily emotional and stressor experiences in adulthood. *Developmental Psychology, 46*, 1651-1661. doi:10.1037/a0021020
- McKinney, C., & Renk, K. (2008). Differential parenting between mothers and fathers: Implications for late adolescents. *Journal of Family Issues, 29*, 806-827. doi:10.1177/0192513X07311222
- Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D., & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry, 7*, 60-76. doi:10.5498/wjp.v7.i1.60
- Nikiforou, M., Georgiou, S. M., & Stavrinides, P. (2013). Attachment to parents and peers as a parameter of bullying and victimization. *Journal of Criminology, 13*, 1-9. doi:10.1155/2013/484871
- Nocentini, A., Fiorentini, G., Di Paola, L., & Menesini, E. (2018). Parents, family characteristics and bullying behavior: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior, 12*, 2-10. doi:10.1016/j.avb.2018.07.010
- Ojanen, T., Grönroos, M., & Salmivalli, C. (2005). An interpersonal circumplex model of children's social goals: Links with peer-reported behavior and sociometric status. *Developmental Psychology, 41*, 699-710. doi:10.1037/0012-1649.41.5.699
- Pallini, S., Baiocco, R., Schneider, B. H., Madigan, S., & Atkinson, L. (2014). Early child–parent attachment and peer relations: A meta-analysis of recent research. *Journal of Family Psychology, 28*, 118-123. doi:10.1037/a0035736

- Pellegrini, A.D., & Long, J.D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, *20*, 259-280. doi:10.1348/026151002166442
- Ranson, K. E., & Urichuk, L. J. (2008). The effect of parent–child attachment relationships on child biopsychosocial outcomes: A review. *Early Child Development and Care*, *178*, 129-152. doi:10.1080/03004430600685282
- Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P., & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect*, *34*, 244-252. doi:10.1016/j.chiabu.2009.07.009
- Reijntjes, A., Vermande, M. M., Meulen, M. van der (2015). Pesten: Definitie, sekseverschillen, prevalentie, verloop en consequenties. In M. Vermande, M. van der Meulen, & A. Reijntjes (Red.), *Pesten op school. Achtergronden en interventies* (pp. 13-36).
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, *15*, 112-120. doi:10.1016/j.avb.2009.08.007s
- Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). Bullies, victims and bully-victim relationships in middle childhood and early adolescence. In K.H. Rubin, W.M. Bukowski & B. Laursen (Eds.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (pp. 322-340). New York: Guilford Press.
- Schuengel, C., & Sterkenburg, P. S. (2005). Gehechtheid als gemeenschappelijk terrein voor psychotherapie en orthopedagogiek. *Tijdschrift Kinder-en Jeugdpsychotherapie*, *4*, 40-58.
- Seibert, A. C., & Kerns, K. (2015). Early mother–child attachment: Longitudinal prediction to the quality of peer relationships in middle childhood. *International Journal of Behavioral Development*, *39*, 130-138. doi:10.1177/0165025414542710
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, *49*, 147-154. doi:10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x
- Stevens, G. W., Vollebergh, W. A., Pels, T. V., & Crijnen, A. A. (2007). Parenting and internalizing and externalizing problems in Moroccan immigrant youth in the Netherlands. *Journal of Youth and Adolescence*, *36*, 685-695. doi:10.1007/s10964-006-9112-z
- Thompson, K. L., & Gullone, E. (2008). Prosocial and antisocial behaviors in adolescents: An investigation into associations with attachment and empathy. *Anthrozoös*, *21*, 123-137. doi:10.2752/175303708X305774

- Van der Horst, F., Lucassen, N., Kok, R., Sentse, M., Jooren, L., & Luijk, M. (2016). *Opgroeien in het hedendaagse gezin*. Tiel, België: LannooCampus.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., De Winter, A. F., Verhulst, F. C., & Ormel, J. (2005). Bullying and victimization in elementary schools: A comparison of bullies, victims, bully/victims, and uninvolved preadolescents. *Developmental Psychology, 41*, 672. doi:10.1037/0012-1649.41.4.672
- Vermande, M. M., Gilholm, P. A., Reijntjes, A. H., Hessen, D. J., Sterck, E. H., & Overduin-de Vries, A. M. (2018). Is inspiring group members an effective predictor of social dominance in early adolescence? Direct and moderated effects of behavioral strategies, social skills, and gender on resource control and popularity. *Journal of Youth and Adolescence, 47*, 1813-1829. doi:10.1007/s10964-018-0830-9
- Videon, T. M. (2005). Parent-child relations and children's psychological well-being. Do dads matter? *Journal of Family Issues, 26*, 55-78. doi:10.1177/0192513X04270262
- Ward, M. A., Clayton, K., Barnes, J., & Theule, J. (2018). The association between peer victimization and attachment security: A meta-analysis. *Journal of School Psychology, 33*, 193-211. doi:10.1177/0829573517715737
- Wolke, D., Copeland, W. E., Angold, A., & Costello, E. J. (2013). Impact of bullying in childhood on adult health, wealth, crime, and social outcomes. *Psychological Science, 24*, 1958-1970. doi:10.1177/0956797613481608
- Wolke, D., & Lereya, S. T. (2015). Long-term effects of bullying. *Archives of Disease in Childhood, 100*, 879-885. doi:10.1136/archdischild-2015-309491
- Wong, J. J., Roubinov, D. S., Gonzales, N. A., Dumka, L. E., & Millsap, R. E. (2013). Father enrollment and participation in a parenting intervention: Personal and contextual predictors. *Family Process, 52*, 440-454. doi:10.1111/famp.12024
- World Health Organization (2012). Risk behaviours: Being bullied and bullying others. In C. Currie, C. Zanaotti, A. Morgan, D. Currie, M. de Looze, C. Roberts, O. Samdal, O. R. F. Smith, & V. Barnekow (Eds.), *Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School-aged Children study: International report from the 2009/2010 survey* (pp. 191–200). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe